

MIROŚLAW MYLIK

METAFIZYKA EGZYSTENCJALNA

Edmund Morawiec: *Odkrycie metafizyki egzystencjalnej. Studium historyczno-analityczne*. Warszawa, Wydawnictwo ATK, 1994, 354 s.

Od niepamiętnych czasów rozważania nad światem i człowiekiem, w aspektach najbardziej podstawowych i istotnych, zaprzatają nieustannie umysły ludzkie. Z czasem rozważania te nazwano „filozofią”. Przez wiele wieków uchodziły one za jedyne poznanie racjonalne i zarazem naukowe. Po oddzieleniu się poznania ściśle naukowego pozostało ono do dnia dzisiejszego, chociaż przybrało przeróżne postaci, niekiedy daleko odbiegające od swojej wersji pierwotnej, tj takiej, której istotną właściwością jest badanie rzeczywistości w aspektach najbardziej podstawowych, po prostu w aspektach uniesprzeczniających rzeczywistość. Ten typ filozofii określa się mianem „filozofii klasycznej”. W ramach tak rozumianej filozofii wyróżnia się wiele różnych jej nurtów, np. nurt idealistyczny, realistyczny, jak również wiele postaci, a w nich z kolei wiele dyscyplin. Wśród tych ostatnich najważniejszą jest dyscyplina zwana „metafizyką”. Wyłanianie się tej postaci filozofii na przestrzeni wieków było poprzedzane różnymi czynnikami, a wśród nich szczególne miejsce posiada krytyka tej filozofii dokonywana z różnych aspektów. Zagadnienie krytyki, jej wpływ na proces wyłaniania się różnych postaci filozofii i kierunku ich rozwoju jest interesujące, i jako należące do metafizologii, ubogaca refleksję nad filozofią klasyczną. Jak się wydaje, tak w polskiej jak i zagranicznej literaturze filozoficznej zagadnienie krytyki filozofii klasycznej i jej roli w ujawnianiu się różnych jej postaci nie doczekało się monograficznego opracowania. Książka ks. Edmunda Morawca *Odkrycie metafizyki egzystencjalnej*, opublikowana przez Wydawnictwo Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, przy wydatnej pomocy Ministerstwa Edukacji Narodowej, wypełnia tę lukę. Autor bowiem stawia sobie jako zadanie ukazanie funkcji krytyki filozofii klasycznej na powstanie różnych postaci filozofii klasycznej nurtu realistycznego. Szczególną uwagę zwraca na funkcję krytyki w odkrywaniu w początkach XX wieku podstawowej dyscypliny filozofii klasycznej, zwanej „metafizyką egzystencjalną”.

Tak postawione zadanie autor realizuje w czterech dopełniających się częściach. W pierwszej z nich czytelnik może zapoznać się z samą koncepcją filozofii klasycznej, a szczególnie z jej genezą w starożytności i średniowieczu.

W drugiej natomiast może poznać zasadnicze zagadnienia związane z samą krytyką filozofii klasycznej jaka panowała począwszy od średniowiecza, a na czasach

współczesnych skończywszy. Krytyka ta — w opinii autora — doprowadziła nie tylko do powstania przeróżnych postaci filozofii klasycznej, ale i egzystencjalnej wersji klasycznej meta- fizyki.

W trzeciej zaś czytelnik ma z kolei okazję zapoznać się z najważniejszymi odmianami filozofii klasycznej, powstałymi w wyniku wielowiekowej krytyki, oraz wyjaśnić sobie podstawowe różnice zachodzące między tymi różnymi odmianami.

Wreszcie w czwartej, ostatniej części czytelnik może zapoznać się z metafizyką egzystencjalną filozofii klasycznej, powstałą w wyniku licznych krytyk, i stanowiącą zarazem pośrednią odpowiedź na wszelkie zarzuty usiłujące zdyskredytować lub wykazać niechrześcijański wymiar filozofii klasycznej całego nurtu tomistycznego. Problem achrześcijańskiej filozofii tomistycznej ukazany jest w dwóch dopełniających się częściach, tj. w szczegółowym omówieniu samego problemu chrześcijańskiego charakteru filozofii klasycznej nurtu tomistycznego, oraz w szczegółowym i wieloaspektowym omówieniu domniemanego achrześcijańskiego jej charakteru.

W sumie więc monografia E. Morawca stanowi ciekawą próbę przedstawienia procesu odkrycia filozofii klasycznej wersji egzystencjalnej i jego najważniejszych uwarunkowań, przy jednoczesnym ukazaniu także innych wersji filozofii klasycznej. Przy tym autor pracy doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że odkrycie wersji egzystencjalnej filozofii klasycznej oraz powstanie innych wersji filozofii klasycznej, w wyniku korzystania w uprawianiu tej filozofii z osiągnięć nauk szczegółowych, jak też innych systemów filozoficznych, nie dokonało się bez wpływu krytyki filozofii klasycznej, jaka miała miejsce, począwszy od średniowiecza, a skończywszy na czasach nam współczesnych. Już we *Wstępie* do swej książki E. Morawiec wyraźnie eksponuje rolę tej krytyki następującymi słowami: „Filozofia klasyczna od momentu swego zaistnienia podlegała krytyce. Krytyka ta jest nieodłącznie związana z jej rozwojem. To dzięki niej, na przestrzeni historii, ujawniły się przeróżne postacie filozofii klasycznej” (por. s. 7). Krytyka ta szła, jego zdaniem, dwoma zasadniczymi nurtami.

W pierwszym w nich poszła w kierunku wykazania braków w poznaniu filozofii klasycznej w zestawieniu ze sposobem jej uprawiania z naukami szczegółowymi, a szczególnie z właściwymi dla nich metodami, co ostatecznie miało prowadzić do zanegowania filozofii w ogóle. Dlatego w celu uratowania filozofii postanowiono ją „unaukować” poprzez zastosowanie metod używanych w naukach szczegółowych, empirycznych lub formalnych.

Natomiast w drugim nurcie, negując również wartość poznawczą filozofii klasycznej, jednak nie zakwestionowano ostatecznie potrzeby istnienia samej filozofii, a w niej przede wszystkim metafizyki, w odniesieniu do istniejących nauk szczegółowych. Nie zaakceptowano bowiem zastanej filozofii klasycznej ze względu na przyjęty punkt wyjścia w jej uprawianiu i dlatego uzupełniono ją przez różne od niej kierunki filozoficzne.

W efekcie obu krytyk doszło do powstania, w ramach filozofii klasycznej nurtu tomistycznego, trzech jej podstawowych odmian:

W pierwszej z nich programowo nawiązano do nauk szczegółowych, tak realnych jak formalnych, w celu uniknięcia powyższych zarzutów.

W drugiej zaś nawiązuje się w uprawianiu filozofii klasycznej do innych, różnych od niej, systemów filozoficznych, gdyż choć dostrzeżono potrzebę istnienia filozofii, to jednak nie zgodzono się na dotychczasowy punkt wyjścia w jej uprawianiu. Dlatego począwszy od systemu Kartezjusza aż do czasów współczesnych ciągle buduje się systemy filozoficzne, które daleko odbiegają od filozofii klasycznej, szczególnie co do sposobu ich uprawiania.

W trzeciej wreszcie przedmiotem krytyki stał się, wcześniej wspomniany, chrześcijański charakter filozofii klasycznej wersji tomistycznej. Zarzuca się bowiem w tym nurcie krytyki, że filozofia klasyczna wersji Tomaszowej jako filozofia chrześcijańska, jest achrześcijańska. Dlatego nurt ten, zapoczątkowany przez M. Heideggera, a kontynuowany do dziś w różnych odmianach filozofii, znalazł również swoje właściwe wyjaśnienie w omawianej tu monografii.

Trzeba przy tym pamiętać, że omawiane przez autora powyższe rodzaje krytyk nie mogły nie mieć wpływu na dalszy rozwój omawianej przez nas filozofii; tym bardziej, że po ogłoszeniu przez Leona XIII encykliki *Aeterni Patris* w 1879 roku, w której zalecono między innymi studium filozofii św. Tomasza z Akwinu i wprowadzenie go do wszystkich zakładów o charakterze kościelnym, zainteresowanie tym typem filozofowania niesłychanie się wzmoгло.

Wszystko to razem spowodowało, że krytyka filozofii klasycznej uzewnętrzniła się — jak słusznie zauważa E. Morawiec — w co najmniej trzech następujących postaciach:

W pierwszej filozofia klasyczna nurtu tomistycznego, uprawiana jest w ramach takich kierunków filozoficznych, jak kantyzm, fenomenologia i egzystencjalizm.

W drugiej filozofia klasyczna nurtu tomistycznego, włącza w zakres swoich badań wyniki nauk szczegółowych, tak empirycznych jak i formalnych.

W trzeciej zaś, filozofia klasyczna nurtu tomistycznego, wskutek niezadowolenia z powyższych dwóch sposobów filozofowania, sięga do autentycznej myśli filozoficznej, czego współczesnym wyrazem jest tzw. filozofia klasyczna wersji egzystencjalnej.

Dopiero na tej podstawie, jak to zresztą czyni i E. Morawiec w swojej pracy, można się przeciwstawić licznym zarzutom, jakie wysuwa się pod adresem tzw. niechrześcijańskiego charakteru filozofii klasycznej nurtu tomistycznego, poprzez wyeksponowanie zasadniczych tez metafizyki, tak esencjalnej jak i egzystencjalnej filozofii klasycznej.

W konkluzji więc należy powiedzieć, że zawarta w rozprawie E. Morawca problematyka dowodzi, iż klasyczna metafizyka nurtu tomistycznego przez cały czas swego istnienia, czyli przez wszystkie fazy swojego wielowiekowego rozwoju, była w swoistej „defensywie” przed różnymi jej krytykami. Ten fakt filozoficzny sprawił, że metafizyka tkwiła jakby przez lata w swojej defensywnej i niepełnej postaci, aż dopiero ponowne jej odkrycie w początkach XX wieku, przez powrót do studiów nad tekstami św. Tomasza z Akwinu, spowodował jej rzeczywisty powrót w postaci filozofii klasycznej wersji egzystencjalnej. Dlatego rację należy przyznać E. Morawcowi, który właśnie w nawrocie do studiów nad tekstami Akwinaty, dostrzega „moment integralny ogólnego zainteresowania się filozofią klasyczną, a odnalezienie

w nich [tekstach Akwinaty — M. M.] egzystencjalnej wersji filozofii, za jeden z istotnych rezultatów jej krytyki i zarazem obrony” (s. 10-11).

Z tych więc głównie powodów należy powiedzieć, że książka E. Morawca podejmuje zagadnienia, które do dziś nie straciły nic ze swej aktualności. Omawia on bowiem różne podstawowe formy i kierunki filozofii klasycznej, powstałe pod wpływem krytyki ciągnącej się od starożytności aż do współczesności, które podobnie, jak i sama krytyka klasycznego sposobu myślenia, w niczym się nie zdezaktualizowały. Przybliżyła to w niewątpliwy sposób i zarazem niejako odpowiada na odwieczne pytania człowieka o sens istnienia samego siebie, świata i wreszcie egzystencję Absolutu-Boga. Na tym też polega główna wartość i przydatność omawianej przez nas monografii.

I choć przeznaczona jest głównie dla studentów i innych adeptów filozofii, to może jednak i powinna też służyć fachowcom jako pole do dalszych, bardziej szczegółowych badań, analiz, doprecyzowań etc. Jedną z takich spraw może być np. powstanie szeregu prac dotyczących głębszego zbadania wpływu krytyki na genezę metafizyki w epoce starożytnej (!?).

W każdym razie jest to na pewno kolejna praca przybliżająca niełatwe, a tak przecież ciekawe początki i rozwój metafizyki, bez której i od której człowiek przez wieki ani uciec, ani żyć nie może.

Na koniec warto jeszcze pokrótce zaprezentować samego autora monografii, tym bardziej, że jej wydanie zbiegło się z jubileuszem jego 65. urodzin.

Ks. Edmund Morawiec, redemptorysta, profesor filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Urodzony w 1930 roku w Lgoczance, woj. częstochowskie. Tytuł doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymał w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim w 1964 roku. Od tegoż roku pracownik naukowo-dydaktyczny w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zaś od 1971 roku kierownik Katedry Metafizyki na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej ATK. Prodziekan tego Wydziału przez dwie kadencje; sekretarz redakcji w latach 1965-1979 i zastępca redaktora w latach 1983-1993, półrocznika „*Studia Philosophiae Christianae*”. W latach 1987-1993 prorektor ATK. Członek wielu krajowych i zagranicznych towarzystw filozoficznych. Główne obszary badań E. Morawca to: metafizyka klasyczna starożytna, średniowieczna i współczesna oraz filozofia nowożytna. Ponadto jest autorem około 70 publikacji z zakresu filozofii i jej metodologii, w tym m. in.: *Przedmiot a metoda w filozofii Kartezjusza* (1970); *Rola intuicji w przyjmowaniu założeń w metafizyce ogólnej u J. Maritaina* (1974); *W kierunku metafizyki egzystencjalnej* (1984).